

Р. А. Калюжний, *д-р юрид. наук, професор,*
Київський інститут внутрішніх справ при
Національній академії внутрішніх справ України
І. Г. Андрущенко, *здобувач,*
Національна академія внутрішніх справ України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ «МАНІПУЛЯЦІЙ» ГРОШОВИМИ КОШТАМИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

У статті розглядаються питання «відпливу» грошових коштів за межі України, та їх наступного «відмивання» на фінансовому ринку, наведені заходи щодо його запобігання.

З часів появи цінних паперів та саме фондового ринку прискіпливі погляди кримінального світу були спрямовані на нього. Ринок цінних паперів є і завжди буде потенційною сферою зацікавленості міжнародного криміналітету. Вважається, що саме фондовий ринок представляє собою найбільш уражену та корумповану ланку економіки любої країни. Саме фондовий ринок є чи не найкращою сферою «відмивання» та легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом.

Зауважимо, що незалежно від структури своєї організації, особи, які займаються протиправною діяльністю, мають, принаймні, три мети, які вони намагаються досягти:

по-перше, оплатити витрати постачальникам, дистриб'юторам та своїм працівникам;

по-друге, вкласти кошти, здобуті злочинним шляхом, в нові злочини;

по-третє, використати отриманий прибуток для страхування їх фінансової ситуації та екстравагантного способу життя.

Також для деяких злочинців важливо відкрити легальний бізнес. Відкриття легального бізнесу не тільки допомагає сховати незаконні кошти, але й служить трампліном для їх політичного впливу та корупції чиновників.

На наш погляд, даний процес по «відмиванню» грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, проходить три основні фази.

Перша фаза заключається у тому, щоб вивезти з країни нелегально зароблені грошові кошти та вкласти їх в іноземні фінансові організації. Грошові кошти можуть бути вивезені фізично – через яку-небудь особу (кур'єра), поштою, може бути здійснено ряд фінансових операцій або вони можуть бути відправлені за допомогою засобів комунікацій з однієї фінансової організації до іншої.

Після того, як нелегальні кошти вивезені з країни, починається друга фаза відмивання грошей, що полягає в тому, щоб легалізувати прибутки від злочинних операцій, додати їм видимість прибутків, отриманих із законних джерел або ж це просто персональні банківські операції, таким чином, щоб все виглядало так, начебто гроші зароблені чесним шляхом. Операція «відмивання грошей» може бути здійснена за допомогою інвестування коштів в іноземні банки та депонування їх на ошадні рахунки, а також можна відкрити фіктивну корпорацію з єдиною метою – проводити «брудні» гроші через цю корпорацію чи вкласти гроші в іноземну нерухомість, а також багато інших способів. Під час проведення цієї фази гроші можуть бути використані також і для оплати різних витрат нелегального бізнесу.

Процес легалізації переходить у третю фазу, коли кошти репатріюються знову в країну та інвестуються в нерухомість і особисту власність. У деяких випадках власники цих грошей згодні сплачувати податки з цих прибутків, щоб отримати вже відмиті кошти. В інших ситуаціях задача обминути сплату податків стає важливою метою. Процес «відмивання» грошових коштів може і не мати третьої фази. Кошти, які доставлені назад у країну, можуть бути використані для легалізації злочинних фінансових операцій або ж для подальшої злочинної діяльності, наприклад, для перевезення наркотиків.

Зокрема, злочинці, використовуючи покривало законності, можуть використовувати наступні методи для ввозу у країну «брудних» грошей:

- позички з іноземних банків або корпорацій;

- акредитиви;
- сплата консультативних послуг;
- фіктивні орендні договори;
- надмірно великі сплати за товари та послуги.

Такі фінансові злочини, як «відмивання» коштів, зароблених злочинним шляхом, дають можливість посадовим особам, які здійснюють даний вид злочинів, і організованим злочинним групам не допускати мільйони доларів США у національну економіку та витратити ці кошти відносно безкарно. У світлі того, що стратегія відмивання грошових коштів стає все більш витонченою, а обсяги більш глобальними – регулюючим і правоохоронним органам необхідно удосконалити методи превентивної та контролю цих злочинів [1].

Водночас, за останнє десятиріччя такі злочинні операції, як «відмивання» коштів з метою приховування джерел їх отримання, стали приносити більше прибутків, набули більш широкого розмаху та структура їх значно ускладнилася. Наприклад, колумбійські картелі по наркотиках та інші організовані злочинні угруповування легко проводять свої операції у різних країнах світу, організуючи між собою й іншими групами спільні підприємства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Маючи справу з міжнародними операціями по «відмиванню» коштів, правоохоронні органи часто працюють в атмосфері невизначеності.

У середині 90-х років закони в різних країнах світу щодо операцій по «відмиванню» грошових коштів носили різноплановий характер. Наприклад, Мексика, Колумбія і Таїланд взагалі не мали таких законів. Іспанія в цей час тільки розробляла подібне законодавство. У Франції цей закон поширювався тільки на кошти, що зароблені на наркотиках [2].

Розглянемо деякі, найбільш розповсюджені, способи «відмивання» та легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом.

Деякі злочинці відомі тим, що зберігали контейнери з грошима в тайниках у себе вдома чи в робочому приміщенні. Але, в основному, процес «відмивання» починається з переказу дрібних банкнот, отриманих від незаконного виду діяльності, у більш зручні форми – такі, що менше кидаються в очі.

Одна з можливостей – це фізично переправити гроші кур'єрами з однієї країни в

іншу, де банківські регулюючі та контролюючі нормативні документи носять невизначений характер або закон про таємницю внесків жорстко дотримується.

Таємний вивіз готівки у контейнерах комерційних пароплавів, вантажівок і літаків – це ще один спосіб, що успішно застосовується злочинцями.

Деякі злочинці, не маючи досить часу, вивозять гроші в маленьких купюрах. Але в окремих ситуаціях необхідно поміняти дрібні купюри на крупні або на банківські чеки, або на грошові перекази, або на дорожні чеки тощо. Процес дуже простий: злочинці або так звані «відмивачі грошей», отримавши грошові кошти від незаконної діяльності, наймають кілька осіб поміняти гроші в декількох банках, на пошті, у відділеннях зв'язку, де за визначений відсоток міняють чеки на грошові кошти, або в інших місцях.

Як тільки дрібні купюри переведені у крупні або у звичайні чеки, або у що-небудь інше, вони можуть бути відправлені з країни поштою, на комерційному пароплаві або літаку, або кур'єром.

Переказ грошових коштів електронним способом. Крім фізичного вивозу грошей з країни, є й інша альтернатива, а саме: покласти гроші на рахунок, потім перевести їх в інші місцеві або іноземні банки, фінансові організації чи інвестувати у цінні папери. Так, наприклад, швейцарські правоохоронні органи зауважують, якщо грошові кошти електронним шляхом надходять на рахунки їх банків, то це рідко, коли вони надходять із країни їх походження. Швидше за все ці кошти були «перевідмиті» у таких країнах, як Панама, Люксембург, Багамські чи Кайманові острови.

Інший електронний спосіб переказу грошових коштів полягає в тому, щоб покласти величезні суми на рахунок якоїсь філії банку, що розташована десь у провінції, потім перевести всі ці кошти на центральний рахунок банку, що знаходиться у столиці, а потім знову переправити всю суму, зробивши тільки одну фінансову операцію.

У сучасних умовах переказ нелегальних грошових коштів способом «банк-банк» легко може бути здійснено за допомогою працівників банку. Замість того, щоб переправляти гроші між рахунками своїх клієнтів, банк електронно депонує гроші між рахунками самого банку та своїх відділень в інших місцях.

Таким чином, усі банківські операції з нелегальними грошима виглядають, як цілком законні. Без додаткових доказів ці незаконні банківські операції з грошовими конгтами, заробленими злочинним шляхом, майже неможливо відрізнити від законних. Більше того, загальна кількість електронних переказів та їх швидкість роблять неймовірно важким простежити ці гроші та документально довести їх протизаконність.

Обмін валюти. Інший шлях вивозу грошей із країни — це використання «casas de cambio», будинків, де відбувається обмін валюти.

На сьогодні такі будинки відкриті практично у всіх країнах світу.

Десять років тому практично про існування таких будинків не було відомо нічого. Коли комерційні банки стали більше викопувати вимоги правоохоронних та контролюючих органів, а також коли провідні країни світу почали приймати закони про конфіскацію майна, придбаного злочинним шляхом, багато фінансових злочинців повезли свої грошові кошти в ці обмінні будинки.

Приховування прибутків від податків. Даний напрямок злочинної діяльності може включати складний процес конспірації, що залучає іноземні банки, корпорації для прикриття, холдинг-компанії, купівлю акцій банку, а також тисячі учасників цієї конспіративної гри в інших країнах.

Місцеві операції по бізнесу. У третій фазі міжнародних операцій по відмиванню коштів, нелегально придбані кошти можуть бути імпортовані з-за кордону та вкладені в місцевий бізнес чи фінансові організації.

Угоди з нерухомістю представляють чудові можливості для відмивання грошей. Наприклад, за нерухомість вартістю 50 тис. дол. США той, хто відмиває гроші, може запропонувати 40 тис. дол. США у законній угоді і 10 тис. дол. США готівкою. Купивши нерухомість, ця особа продасть її по ринковій ціні, 10 тис. дол. США «прибутку», зробленого відмивачем грошей, насправді є грошима, вирученими від незаконної комерційної діяльності, що були «проциркульовані» через торгову угоду. Тепер ця особа може сплачувати податки на цей прибуток і те, що він робить, набуває атмосфери законності.

В іншому сценарії відмивач грошових конгтів сплачує 40 тис. дол. США за нерухомість, що є ринковою ціною. Потім він вирі-

шує продати цю нерухомість. Він знаходить покупця та дає йому 10 тис. дол. США. Покупець сплачує 50 тис. дол. США за цю нерухомість (40 тис. дол. США ринкова ціна і 10 тис. дол. США, що він отримав від відмивача грошей). Потім відмивач грошей представляє «прибуток», від якого він буде сплачувати податки. Але на цей раз проведена операція штучно підняла ціну на цю нерухомість, і змусить наступного покупця переплачувати при купівлі цієї нерухомості. При цьому будь-який кредитор, що діє законним способом, потрапляє в дуже уразливу ситуацію. Такі шахрайські операції не тільки успішно допомагають інвестувати злочинні гроші, але також здійснюють руйнуючий вплив на місцевий ринок нерухомості.

Розробка земельних просторів також таїть у собі багато можливостей для того, хто інвестує нелегально зароблені кошти. Наприклад, особа, що відмиває гроші, купує шматок землі за 10 тис. дол. США та для розробки цієї землі відкрито укладає контракти на 40 тис. дол. США. Після цього він, для подальшої розробки придбаної землі, таємно сплачує 20 тис. дол. США готівкою (гроші від незаконної діяльності) тим підрядчикам, які не бажають сплачувати податки. Якщо відмивач продає цю землю за гроші, які він у неї вклав (70 тис. дол. США), він сплатить податки від отриманого прибутку, і в той же час його бізнес виглядає як цілком легальний.

Вищеприведені описи є досить прості і не відбивають інших нелегальних дій, що можуть знадобитися в цих операціях. Ці дії містять у собі: придбання фіктивної купчої, отримання фіктивних позичок та забезпечення фіктивних займів від іноземних і місцевих фінансових організацій чи корпорацій. Угоди можуть включати купівлю чи продаж чогонебудь через фіктивні компанії або через підставних осіб. І, нарешті, ці особи можуть дати хабара працівникам банку, оцінювачам, державним службовцям і практично кожному, хто знаходиться на позиції «прокрутити» ці гроші або якимось іншим способом допомогти цьому процесу. Інші вкладення, яким «відмивачі» нелегальних коштів віддають переваги, — це бізнес, де угоди часто сплачуються готівкою і суми платежів більш-менш визначені. Таким бізнесом є: фірми з експорту чи імпорту, бари і ресторани, кінотеатри, бюро подорожей та деякі інші компанії.

Проте грошові кошти можуть бути «відмиті» і за допомогою:

- виписування розписок за торгові операції або за надані послуги на суму більшу, ніж у реальності;
- через продаж фіктивних товарів або послуг, нібито наданих співучаснику;
- через підроблені накладні;
- через платежі «мертвим душам»;
- інші шахрайства [1].

Аналізуючи ситуацію, що склалася на сьогодні у нашій країні по відмиванню грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, можна зауважити, що, незважаючи на складність даних операцій, вони все-таки можуть бути зафіксовані та розслідувані. Комерційні структури, що займаються відмиванням «брудних» коштів, особливо уразливі в тих точках, де вони перетинаються з легальним бізнесом і починають залишати документальні докази.

Наостанок можна додати, що у ситуації, яка склалася на сьогодні в країні, необхідно:

- активізувати роботу Верховної Ради України щодо прийняття ряду законодавчих актів, які регулюють дану сферу діяльності;

- кооперування правоохоронних органів з фінансовими організаціями з метою отримання необхідної інформації та її використання у практичній діяльності;

- проведення наукових конференцій, семінарів, нарад, робочих зустрічей науковців та фахівців з визначення шляхів і методів, які дозволять ефективно боротися з відмиванням грошових коштів.

1. *ДеВитт Чарльз Б.* Міжнародні операції по інвестиціях або переведеннях нелегальних грошових коштів з метою укриття джерел їх отримання. Розслідування та дослідження // Національний інститут юстиції США. – 1992.

2. *Бутузов В. М., Андрущенко І. Г.* «Умови відмивання «брудних» коштів та шахрайські дії на ринку цінних паперів в процесі інтеграції фінансових ринків» // Міжвідомчий науковий збірник «Економічні злочини: попередження і боротьба з ними» (Наукове видання). – К., 2001. – 25 т. – С. 591–594.

Стаття надійшла до редакції 1.02.2002.